

Eğitimde Azınlık ve Din: Karşılaştırmalı Analiz

Dr. Zeliha KARAAĞAÇ CİNGÖZ

Dr. Zeliha KARAAĞAÇ CİNGÖZ

EĞİTİMDE AZINLIK VE DİN: KARŞILAŞTIRMALI ANALİZ

ISBN 978-625-5704-97-9

Kitap içeriğinin tüm sorumluluğu yazarına aittir.

© 2025, PEGEM AKADEMİ

Bu kitabın basım, yayım ve satış hakları Pegem Akademi Yay. Eğt. Dan. Hizm. Tic. AŞ'ye aittir. Anılan kuruluşun izni alınmadan kitabın tümü ya da bölümleri, kapak tasarımı; mekanik, elektronik, fotokopi, manyetik kayıt ya da başka yöntemlerle çoğaltılamaz, basılamaz ve dağıtılamaz. Bu kitap, T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı bandrolü ile satılmaktadır. Okuyucularımızın bandrolü olmayan kitaplar hakkında yayınevimize bilgi vermesini ve bandrolsüz yayınları satın almamasını diliyoruz.

Pegem Akademi Yayıncılık, 1998 yılından bugüne uluslararası düzeyde düzenli faaliyet yürüten **uluslararası akademik bir yayinevidir**. Yayımladığı kitaplar; Yükseköğretim Kurulunca tanınan yükseköğretim kurumlarının kataloglarında yer almaktadır. Dünyadaki en büyük çevrimiçi kamu erişim kataloğu olan **WorldCat** ve ayrıca Türkiye'de kurulan **Turcademy.com** tarafından yayınları taranmaktadır, indekslenmektedir. Aynı alanda farklı yazarlara ait 2000'in üzerinde yayını bulunmaktadır. Pegem Akademi Yayınları ile ilgili detaylı bilgilere <http://pegem.net> adresinden ulaşılabilir.

I. Baskı: Kasım 2025, Ankara

Yayın-Proje: Selcan Durmuş
Dizgi-Grafik Tasarım: İlknur Öztürk
Kapak Tasarımı: Pegem Akademi

Baskı: Sonçağ Yayıncılık Matbaacılık Reklam San Tic. Ltd. Şti.
İstanbul Cad. İstanbul Çarşısı 48/48 İskitler/Ankara

Yayıncı Sertifika No: 51818
Matbaa Sertifika No: 47865

İletişim

Pegem Akademi: Shira Ticaret Merkezi
Macun Mahallesi 204 Cad. No: 141/33, Yenimahalle/Ankara
Yayınevi: 0312 430 67 50
Dağıtım: 0312 434 54 24
Hazırlık Kursları: 0312 419 05 60
İnternet: www.pegem.net
E-ileti: yayinevi@pegem.net
WhatsApp Hattı: 0538 594 92 40

ÖN SÖZ

Dünya, tarihinin en büyük kültürel ve dini dönüşümlerinden birini yaşıyor. Göç, bir zamanlar homojen kabul edilen toplumların dokusunu değiştirirken, yeni nesillerin kimlikleri de bu çok katmanlı ortamda şekilleniyor. Peki, bu karmaşık süreçte eğitim, özellikle de din ve değerler eğitimi nerede duruyor? Türkiye gibi Müslüman nüfusun ağırlıkta olduğu ve devlet okullarında din eğitiminin verildiği bir ülke örneğini, politikalara etki eden faktörlerden tutun da öğretim programlarına kadar yüksek lisans tezinde inceledikten sonra Müslümanların azınlıkta olduğu ülkelerde durumun nasıl olduğuna dair akademik ilgim artmıştı. Bu nedenle Milli Eğitim Bakanlığına sunmuş olduğum kurum uzmanlık tezi olarak bu konuyu ele almak istedim ve elinizdeki bu kitap bu akademik birikimin bir ürünü olarak teşekkül etti. Bu kitap alan yazın derlemesine ek olarak Türkiye Cumhuriyeti Devletinin eğitim ataşelikleri, müşavirlikleri, din hizmetleri müşavirlikleri ve ataşelikleri gibi kurumlardan alınan bilgi notları ve yurt dışında yaşanan vatandaşlara yaşadıkları ülkedeki devlet okullarında kendilerine sunulan/sunulmayan din eğitimi hakkı ve uygulamalarına ilişkin veli görüşme formları aracılığı ile elde edilen bilgilere dayalı olarak hazırlanmıştır. Süreçte fark ettim ki karşılaştırmalı eğitim adına yapılan çalışmalarda ülkelere dair bilgiler tek tek anlatılmanın ötesine geçmiyordu. Bu nedenle çalışmayı bir bağlama oturtup tek bir bakışta genel durum ve uygulamalara dair bilgi veren bir formatta çalışmayı tasarladım.

Bu kitap, ülkelerin sunmuş oldukları din eğitimi sadece bir inanç meselesi olarak ele almıyor. Aksine, din eğitiminin, göçmenlerin entegrasyonu, vatandaşlık bilincinin inşası ve dini azınlıkların toplumla olan ilişkilerinin yönetilmesinde kritik bir rol oynayan stratejik bir araç olarak kullanıldığını öne sürüyor. Amerika, Almanya, Fransa ve İngiltere gibi önde gelen göç merkezleri başta olmak üzere, Müslümanların azınlık olduğu coğrafyalarda din eğitimi sistemlerini mercek altına alarak, bu sistemlerin farklı yönetim yapıları, din-devlet ilişkileri ve kültürel dokulara göre nasıl şekillendiğini ortaya koyuyor. Kitap boyunca, her bir ülkenin din eğitimi yaklaşımı, politikaları, müfredatları, öğretmen yetiştirme süreçleri ve derslere katılım koşulları ele alınıyor. Bu kapsamlı analiz, okuyucuya sadece teorik bilgiyi değil, aynı zamanda farklı modellerin pratikte nasıl işlediğine dair somut bir perspektif sunuyor.

Amacımız, din eğitiminin çok kültürlü toplumlardaki önemini vurgulamak ve göçle birlikte oluşan yeni toplumsal dinamikleri anlamak isteyenler için bir rehber sunmaktır. Bu çalışma, hem akademisyenlere hem de eğitim ve politika yapım süreçlerinde yer alan profesyonellere yol gösterirken, aynı zamanda azınlık olduğu coğrafyalarda Müslüman kimliğinin geleceğini merak eden her okuyucuya hitap etmeyi hedeflemektedir. Bu sayfaların, dünyanın değişen yüzünde din, kimlik ve entegrasyon arasındaki karmaşık ilişkiyi daha derinlemesine anlamanıza yardımcı olmasını umuyorum.

Dr. Zeliha KARAAĞAÇ CİNGÖZ

İÇİNDEKİLER

Ön Söz.....	iii
-------------	-----

1. Bölüm: Azınlıkların Din Eğitimi Politika ve Uygulamalarına

Etki Eden Faktörler.....	1
Yönetim ve Eğitim Sistemleri.....	1
Din-Devlet İlişki Modelleri.....	9
Demografik Yapı.....	17

2. Bölüm: Devlet Okullarında Azınlıkların Din Eğitimi..... 26

Devlet Okullarında Din Eğitiminin Varlık Durumu	26
Din Eğitiminin Statüsü	40
Din Eğitimi Yaklaşım Çeşitliliği	46
Din Derslerine Katılım ve Muafiyet Uygulamaları	58
Din Dersinin Alternatifi	65
Din Eğitimine Ayrılan Süre.....	68
Din Derslerinin Sorumluluğu.....	73
Öğretmen Yetiştirme.....	81
Din Dersinin Finansmanı	90
Öğretmen İstihdamı.....	94
Azınlıklar Açısından Genel Değerlendirme	102

3. Bölüm: Bir Azınlık Entegrasyon Aracı Olarak Din Eğitimi..... 104

Din Eğitiminin Amaçları Nelerdir?	104
Öğretim Programlarının İçeriği ve Öğretim Materyalleri	130
Derslerinin İşlenişi	146
Öğretilenlerin Ölçme ve Değerlendirmesi.....	151
Okul Tatilleri ve Din İlişkisi	154
Okulda Dini Semboller ve Uygulamalar	157
Din Derslerinin Denetimi	164
Mezhepsel Özel Okullar	167

4. Bölüm: Göç ve Entegrasyon Politikalarında Din, Ahlak ve

Değer Eğitiminin Rolü.....	174
-----------------------------------	------------

5. Bölüm: Genel Değerlendirmeler..... 187

Kaynakça.....	202
----------------------	------------

1. BÖLÜM

AZINLIKLARIN DİN EĞİTİMİ POLİTİKA VE UYGULAMALARINA ETKİ EDEN FAKTÖRLER

Din eğitimi ve öğretiminin planlanması ve uygulanması, ülkeye, kuruma ve döneme göre farklılıklar gösterir (Schreiner, 2005). Bu durum, din eğitimine yüklenen anlamdan kaynaklanmaktadır. Türkiye’de din eğitimi ilk kez bilimsel bir disiplin olarak ele alan Bilgin (1988), din eğitiminin teoride ilahiyatın veya eğitimin bir alt disiplini olarak ele alınabileceğini belirtir. Pratik anlamda ise bir okul, aile, cami ya da cemaat görevi olabilir. Bu tanımlar, din eğitiminin kimin sorumluluğunda olduğu fikrine dayanarak ülkelerin din eğitimi modellerinin şekillendiğini gösterir. Bazı ülkeler din eğitimi devlet görevi olarak görürken, bazıları bu görevi cemaatlara yüklemiş, bazıları ise devlet ve cemaat arasında paylaşmış, hatta bazıları tamamen aileye bırakmıştır (Schreiner, 2009). Bir ülkenin dinî ve kültürel geçmişi, devlet-din ilişkisi, toplumun dine bakış açısı, eğitim sisteminin genel yapısı ve tarihi, din eğitimine dair politikaları belirleyen temel etkenlerdir. Ayrıca, din eğitimi algısı, beklentiler, yönetim yapısı, dinin toplum ve kültürdeki yeri ve yetiştirilmek istenen insan tipi gibi birçok faktör de benimsenen yaklaşımı etkiler (Yıldız, 2009; Kızıltan, 2007; OSCE, 2007). Bu nedenle, her ülke kendi bağlamına uygun farklı çözümler ve yaklaşımlar geliştirir (Weisse, 2007). Bu yaklaşımlar, ülkenin demografik yapısı ve tarihi ile şekillenerek o ülkenin din eğitimi modelini oluşturur.

Yönetim ve Eğitim Sistemleri

Ülkenin yönetim yapısının merkezîliği ya da yerelliği eğitim sistemini etkilemekte, ikisi birlikte de din eğitimi sistemini etkilemektedir. Bu nedenle din eğitimi sistemini anlamlandırmak az da olsa ülke ve eğitim yönetim yapısı hakkında bilgi vermeyi zorunlu kılmaktadır. Din eğitimi sistemini etkileyen eğitim sistemi faktörü okulların yaklaşık üçte ikisinin özel okul olduğu Hollanda’da bir dini bağlılığı olan okulların da aynı doğrultuda olması örnek olarak verilebilir: Ebeveynle-

rin eğitim haklarından dolayı devlet okullarını nötr tutan ve özel okula geniş alan açan Hollanda'da ebeveynler dini inançlarına göre okul kurabilme hakkına sahiptir (Schreiner, 2014b). Bu nedenle araştırma örneklemindeki ülkelerin yönetim ve eğitim sistemine kısaca göz atılacaktır. Ancak araştırma tematik bir karşılaştırmalı eğitim sistemleri çalışması olduğu için bu başlık altındaki bilgiler konuya giriş mahiyetinde yüzeysel olarak değinilecektir. Araştırma örneklemindeki ülkelerin yönetim ve eğitim yapılarına bakacak olursak;

Almanya Federal Cumhuriyettir ve eğitim sistemi eyaletlere göre ayrı ayrı düzenlenmektedir (Schreiner, 2007; Bingöl, 2006; Doğan, 2006; MEB, 2006; Arslan ve Kılıç, 2000; MEB, 1995). Zorunlu eğitim 6-15/16 yaşır (European Commission, 2014; Köylü ve Turan, 2014; Ertan ve Kantos, 2007; Kasapçopur, 2007; Schreiner, 2007).

Amerika Birleşik Devletleri Federal bir cumhuriyettir ve eğitimden sorumlu ulusal düzeyde bir bakanlık olmamakla birlikte eğitim sistemi merkeziyetçi değildir (Köylü ve Turan, 2014; USDSBIP, 2008; Harmancı, 2007). Amerika'da eğitim standartlarını, müfredatlarını, ders kitaplarını her eyalet kendi belirler (Berglund, 2015; Köylü ve Turan, 2014; USDSBIP, 2008; Harmancı, 2007). Ulusal müfredatı uygulayan okullar federal hükümet tarafından destek alırlar (Köylü ve Turan, 2014; Harmancı, 2007). Amerika'da 7-16 yaş arası zorunlu eğitimidir (European Commission, 2014; Köylü ve Turan, 2014; USDSBIP, 2008; Harmancı, 2007).

Avusturya devleti 9 federal devletten oluşan bir cumhuriyettir. Her bir bölge farklı nüfus yapısına sahiptir. Resmi dili Almanca'dır (Köylü ve Turan, 2014; Ekehart ve Pollit, 2007). Eğitim sistemi merkezidir ve temel sorumlusu devlet olmakla birlikte (Smyth, 2009; Ekehart ve Pollit, 2007) eğitimin sorumluluğu federal yönetim ile eyalet yönetimi arasında paylaşılmıştır (Köylü ve Turan, 2014; Ekehart ve Pollit, 2007).

Belçika Anayasal Monarşi ile yönetilir ve Federal Parlamenter Demokrasi devletidir. Konuşulan dile göre bölgelere ayrılmıştır: Almanca Konuşan topluluk, Fransızca Konuşan topluluk ve Flemence Konuşan topluluk. Yani Felemenk, Wallon ve Brüksel bölgeleri olmak üzere üç bölgeye ayrılmıştır (Kasapçopur, 2007; Radermacher de Ridder ve Verkest, 2007; Tavukçuoğlu, 2000a). Bölgesel yönetim ve bölgesel politikalar söz konusudur. Bölgeler kendi içinde organizasyon yapılarının oluşumunda özerkliğe sahiptir. Ancak diğer konularda ulusal parlamentonun üst politikalarının altında karar verir. Bu alanlardan biri de eğitimidir (Torfs, 2008; Radermacher de Ridder ve Verkest, 2007; Kasapçopur, 2007). Belçika'da merkezi hükümet zorunlu eğitimi sağlama, eğitimin başlangıç ve bitişi, diploma için gerekli asgari şartlar gibi teknik koşulları belirleme gibi üst politikalarla ilgilenirken eğitim uygulamaları bölgeseldir. Bu nedenle Almanca konuşan bölge ile Fransız-